

DOI: 10.33270/02242802.80

УДК 347.95:341.01

Практичні аспекти реалізації міжнародного принципу гласності в цивільному процесі під час війни

ВОЛКОВИЧ Олена,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальнотеоретичної, цивілістичної та конституційної юриспруденції Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»

м. Миколаїв, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-000342163089>

Анотація. Статтю присвячено дослідженню актуального питання здійснення міжнародного принципу гласності в цивільному судочинстві в межах вивчення судової практики в період воєнного стану. Окреслено низку питань, які безпосередньо охоплюють теоретичні, практичні аспекти реалізації принципу гласності у вітчизняній та міжнародній юриспруденції, проаналізовано наукові доробки вчених-цивілістів у зазначеній сфері відносин. Визначено методологію дослідження, розглянуто етапи формування ознак та особливостей принципу гласності в різні історичні часи в юриспруденції завдяки історико-правовому та логічному методам; методи аналізу й синтезу надали можливість узагальнити підходи до розуміння правової природи та змісту поняття гласності й відкритості судових процесів, про які йдеться в статтях процесуальних кодексів України. У межах дослідження основоположних засад судочинства розглянуто сутність принципу гласності судового розгляду й набуття статусу конституційної норми, що є виявом високого ступеня демократизації суспільства загалом, а також надання широких можливостей учасникам судового процесу відстоювати свої права й інтереси. Зауважено, що права і свободи, які містяться в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, – це основоположні європейські стандарти у сфері прав людини; стандартами здійснення правосуддя в цивільних справах є програмні засади, що мають характер принципів цивільного судочинства, а не цивільного процесуального закону; стандарти регламентовані цивільним процесуальним законодавством та закріплені положеннями європейських конвенцій, декларацій чи інших нормативних актів ЄС.

Ключові слова: воєнний стан; цивільне судочинство; правові принципи; принцип гласності; судова влада; міжнародні правові стандарти.

Історія статті:

Отримано: 26.08.2024

Переглянуто: 10.09.2024

Прийнято: 09.10.2024

Рекомендоване посилання:

Волкович О. Практичні аспекти реалізації міжнародного принципу гласності в цивільному процесі під час війни. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 2 (28). С. 80–90. doi: 10.33270/02242802.80.

*Відповідальний автор

Вступ

Наше суспільство знаходиться в стані війни, цей агресивний вплив стосується всіх сфер, що призводить до стійкої турбулентності. Зазначене спричинено передусім неналежним захистом інформаційного та телекомунікаційного простору, що призводить до кібератак у внутрішній простір окремого індивіда й держави загалом. Минуло майже три роки з початку нової фази повномасштабного вторгнення РФ на територію України й понад десять із часів анексії Криму та східної частини нашої держави. Ми постали перед глобальним вибором: розвитку та перегляду нового формату перетворення нашого суспільства або згоди з постійним терором і тиском з боку зовнішнього ворога. Наша держава намагається тримати вектор розвитку саме через дружнє партнерство з членами європейської спільноти. Наприкінці 2023 року Єврокомісія оприлюднила інформацію щодо розширення ЄС шляхом рекомендації відкриття переговорів про розширення за участю України та Молдови. Зокрема, з початку 2022 року команда з реагування на комп'ютерні надзвичайні події CERT-UA, яка діє при Держспецзв'язку, вжила заходів щодо понад двісті кібератак проти України, причому загальна кількість кіберінцидентів збільшилася майже вдвічі (UAC-0027, 2024). Порівняно з груднем 2022 року, суттєво посилюється критика на адресу органів влади. Критично низькою зі значним погіршенням, порівняно з минулим роком, є довіра судам (їм довіряють лише 12 % українців) і прокурорам (лише 9 %). Не довіряють цим інституціям відповідно 61 % і 64 %. У грудні 2022 року судам довіряли 25 % респондентів, прокурорам – 21 %, проте вдвічі менше було тих, хто не довіряв їм (Dynamics of trust..., 2023). Попри війну, триває активна робота в напрямі реформування органів суддівського урядування.

У сфері процесуального права традиційно тривають дискусії, оскільки актуальним завданням є пошук єдиних механізмів вирішення цивільних процедурних спорів. Спільними зусиллями європейських дослідників, практиків було започатковано 2013 року проєкт «From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure» («Від транснаціональних принципів до європейських правил цивільного судочинства»¹), що ознаменував новий етап розвитку цивільного процесуального права в Європі. Деякі вітчизняні дослідники акцентують на оптимізації цивільного судочинства як процесі встановлення чинників, завдяки дії яких стає можливим усунення або зменшення процесуальної недостатності в завданнях цивільного судочинства (Hulyk, 2020).

¹ From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure. Mode of access. URL: <https://www.unidroit.org/english/principles/civilprocedure/eli-unidroit-rules/200925-eli-unidroit-rules-e.pdf>.

Матеріали та методи

Аналізуючи публікації, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми, ми дійшли висновку, що під час судової реформи було внесено чимало змін до національного законодавства. Після цього низка основоположних принципів цивільного судочинства зазнала суттєвих змін, це обумовлено трансформуванням норм вітчизняного цивільного законодавства до норм міжнародного спрямування. Зокрема, принцип верховенства права замінив принцип законності серед основних засад судочинства. Це не означає, що потрібно цілком відійти від принципу законності в діяльності суду. Зміст цього принципу закріплено в статтях Конституції України² (ст. 19, 58, 68), а також у нормах різних законів (ст. 6, 7 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»³; ст. 8 Цивільного процесуального кодексу України⁴; п. 2 ч. 1 ст. 7, ст. 9 КАС України⁵; п. 2 ч. 1 ст. 7, 9 КПК України⁶ тощо). Актуальні питання судочинства, певні аспекти практичних засад принципів цивільного судочинства досліджували такі вчені, як: С. В. Васильєв (2019), І. О. Ізарова (2015), В. В. Комаров (2018), В. А. Кройтор (2020), О. О. Штефан (2009) та ін. Мета статті – здійснити комплексний аналіз практичних аспектів реалізації міжнародного принципу гласності в цивільному процесі під час війни, дослідити норми чинного процесуального законодавства (національного та європейського). У працях науковців прослідковується гармонійне поєднання принципів та ознак цивільного процесуального права України з нормами європейського цивільного процесу. Серед загальних засад здійснення судочинства вирізняється пропозиція визначити нові для цивільного судочинства України принципи, зокрема пропорційності, неприпустимості зловживання процесуальними правами тощо. Однак основним, на думку І. О. Ізарової (2018), є принцип case management, або організації розгляду справи, який було прийнято за основу під час реформування ЦПК.

Аналізуючи головні ознаки цивільного процесуального права, С. В. Васильєв (2019)

² Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254л-96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

³ Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

⁴ Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

⁵ Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

виокремлює такі: втілення в нормах чинного права; пріоритетне значення для цивільного процесу; визначає його відмітні риси; безпосередньо стосується цивільної процесуальної діяльності; має загальнопроцесуальний характер, тобто містить директиви поведінки в усіх стадіях і формах цивільного процесу; відображає певний політичний зміст, втілюючи ідеї держави у сфері здійснення правосуддя за цивільними справами; визначає типові та відмітні риси цивільного судочинства, які не можуть бути названі принципом; визначають такі риси цивільного судочинства, які не мають очевидного, банального характеру, проте є альтернативою можливим і відомим з історії рішенням; їх зміст відображає ступінь, характер логічного зв'язку з одиночними нормами цивільного процесу.

Серед певних ознак принципів цивільного процесуального права О. О. Штефан (2009) виокремлює такі, які є найбільш логічними та послідовними. Для процесуального права характерним є вищий ступінь узагальнення нормативних приписів; кожний принцип – це ідея, тобто думка як продукт людського мислення; принципами процесуального права є основні ідеї, яким притаманний нормативно-правовий характер; мають імперативний, владний характер, містять обов'язкові приписи; призначення правових принципів також полягає в забезпеченні ідеологічної єдності правотворчості, правореалізації та правопорядку загалом; має завжди конкретне закріплення в нормах права; лише в системі принципи характеризують цивільне процесуальне право як фундаментальну галузь права і визначають публічний характер цивільного судочинства, побудованого на основі законності, змагальності й диспозитивності; це самостійні положення, які не дублюють інші принципи. Вагомим чинником у цивільному процесуальному доктринальному розумінні є використання схожих понять за змістом, але різних за значенням у практичному аспекті, зокрема гласність і відкритість судового розгляду майже не розмежовано в редакції ЦПК України 2017 року, де передбачено в ст. 6 гласність і відкритість судового розгляду¹. У більшості юридичних джерел також переважно не розмежовано ці поняття. Зокрема, А. В. Кройтор (2011) акцентував на тому, що поняття «гласність і відкритість судових процесів» використовувати в статтях певних процесуальних кодексів (КАС і ЦПК), передусім це стосується словосполучень «гласність і відкритість», оскільки відкритість є однією з форм реалізації гласності судочинства. Знаний цивіліст В. В. Комаров (2018), досліджуючи принципи цивільного судочинства,

зауважував, що українська процесуальна наука формувалася в інших умовах право розуміння через вплив факторів еволюції західних суспільств, що спонукало до формування адекватних концепцій та моделей правових інститутів.

Аспекти здійснення судочинства в умовах воєнного стану досліджували М. О. Ткалич, К. О. Алімов, О. С. Хорольська, Н. І. Чибінова (2024); О. Г. Привидинцев (2022). Зокрема, на вимогу часу пришвидшено адаптацію системи правосуддя до сучасних воєнних умов, що створює додаткові особливості здійснення судочинства, відповідного до цього розроблено рекомендації щодо роботи суддів в умовах воєнного стану, які оприлюднено в роз'ясненнях Верховного Суду. Визначено особливості реалізації принципу гласності: для організації безпечних умов відвідувачів установи суду й учасників судових процесів обмежено доступ до деяких е-ресурсів, що дають змогу відслідковувати стан розгляду справ.

Результати й обговорення

Необхідність дослідження судової системи набуває актуальності в сучасних умовах, оскільки безпосередньо впливає «на поточні процеси вдосконалення цивільного судочинства в Україні, вироблення нових шляхів підвищення його якісного рівня та винайдення ефективних механізмів реалізації принципів на практиці цивільного судочинства» (Kroitor, 2020, p. 37). Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди (ст. 124 Конституції України). У ст. 129 Конституції України закріплено основні засади судочинства, зокрема у п. 6 передбачено гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Висвітлюючи основоположні засади судочинства, слід проаналізувати сутність принципу гласності судового розгляду та набуття статусу конституційної норми, що свідчить про доволі високий ступінь демократизації суспільства загалом, надання широких можливостей учасникам судового процесу відстоювати свої права й інтереси. Також у ст. 11 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»² передбачено гласність і відкритість судового процесу. У ч. 1 ст. 11 закріплено: «судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи»³. Крім того, будь-яка фізична, юридична особа має право на вільний

¹ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

² Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

³ Там само.

доступ до судового рішення в порядку, визначеному чинним законодавством. Ключовий аспект доступності до рішень суду закріплено в Законі України «Про доступ до судових рішень»¹, у якому передбачено, що зміст судових рішень, розміщених на офіційному сайті «Судова влада України», може бути доступним для кожного громадянина нашої держави.

Зокрема, ч. 2 ст. 7 Цивільного процесуального кодексу України визначає, що будь-яка особа має право бути присутньою у відкритому судовому засіданні. Від особи, яка бажає бути присутньою в судовому засіданні, заборонено вимагати будь-які документи, крім документа, що посвідчує особу. Осіб, які мають бажання бути присутніми в судовому засіданні, допускають до зали засідань до початку судового засідання або під час перерви². Відкритість судового розгляду передбачає, що всі справи цивільного характеру в будь-яких судових інстанціях мають публічний контекст.

Відповідно до ст. 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством від 16 червня 1994 року, наша держава дала згоду взяти на себе обов'язок щодо вжиття заходів для публічного приведення норм національного законодавства у відповідність із нормами законодавства Європейського Союзу в різних сферах³. Механізм досягнення та запровадження цього узгодження закріплено в Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», зокрема: «адаптація законодавства – процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*»⁴. Стандарт *acquis communautaire* є об'ємним і широким за змістовим наповненням. Слушний акцент зробив науковець-практик В. Д. Бринцев (2010), стверджуючи, що з активізацією процесу європейської інтеграції дедалі уживанішими стають терміни «гармонізація», «адаптація», «імплементация», а також активне їх запровадження в законодавчий процес, правозастосовну практику стандартів саме міжнародного

спрямування. Стандартами (у контексті права) слід вважати установлені міжнародно-правовими актами певні мінімальні вимоги, дотримуватися яких зобов'язані всі держави в процесі національної законотворчості. На думку В. В. Крутовес (2020, р. 91), поняття міжнародних стандартів у юридичній науці найчастіше використовують у контексті захисту прав людини, що має історичне підґрунтя. Зокрема, міжнародні стандарти прав людини, на переконання К. Владовської, В. Тисовської (2019), – це мінімально можливий рівень забезпечення прав людини, їх захисту й дотримання в діяльності публічних суб'єктів, сукупність правових, організаційних та інституційних гарантій їх забезпечення, недопустимості свавільного обмеження, що визначений міжнародними документами ООН та інших міжнародних організацій, двосторонніми міжнародними договорами тощо. Дослідник С. П. Погребняк (2011) ототожнює стандарт з правилами поведінки, що містить норма, а саме: «норма права – це різновид соціальної норми, що закріплює правило (стандарт) правомірної поведінки, неприпустимість відхилення від якого гарантується державою». Отже, «стандартами здійснення правосуддя в цивільних справах є програмні засади, що мають швидше характер принципів цивільного судочинства, аніж цивільного процесуального закону. Стандарти регламентовані цивільно процесуальним законодавством та закріплені положеннями європейських конвенцій, декларацій чи інших нормативних актів ЄС». Також доволі зважених висновків доходять І. О. Ізарова (2018), що для усунення перешкод на шляху нормального функціонування цивільного судочинства було запроваджено використання в цивільному процесі спільних правил, це одна з перших загальноєвропейських процедур із розгляду цивільних і комерційних справ транс-кордонного характеру (European Order for Payment Procedure and European Small Claims Procedure). Схожу позицію обстоює також науковець В. А. Кройтор (2023) у сфері впливу міжнародних стандартів на цивільне судочинство.

Також доцільно зосередити увагу на окремих положеннях ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, згідно з якою «кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його прав та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону»⁵.

Для реального функціонування цивільного судочинства доцільно конституційні засади

¹ Про доступ до судових рішень : Закон України від 22 груд. 2005р. № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>.

² Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

³ Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : міжнар. док. від 16 черв. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text.

⁴ Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>.

⁵ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : міжнар. док. від 16 груд. 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

запровадити у відповідну форму, вони повинні бути закріплені в галузевому законодавстві. Трактуювання засад гласності правосуддя з цивільних справ передбачає їх включення до ЦПК України, причому не тільки через відтворення в нормах ЦПК України, а й через розвиток і конкретизацію відповідно до особливостей реалізації в окремих стадіях цивільного судочинства. Норми ст. 8 Конституції України передбачають пряму дію, тому в більшості випадків норми-принципи, які вона містить, вимагають запровадження механізму реалізації окремих стадій та інститутів цивільного процесу.

Історичні передумови формування судового процесу вплинули на трактування певних принципів, зокрема, принцип гласності тлумачили як обов'язкову участь суспільства, коли соціум допомагав вирішувати суду цивільну справу. Потім, навпаки, був період, коли публіку обмежували щодо участі в цивільних справах, ці фактори позначилися на процесі еволюції зазначених відносин. Публічність цивільного процесу часто пов'язують з тим, що публіка має можливість взяти участь у відкритому розгляді цивільної справи. Норми ч. 2 ст. 6 ЦПК України закріплюють, що ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про час і місце розгляду своєї справи¹. Це право гарантується шляхом встановлення в ЦПК України порядку інформування учасників процесу про час і місце судового засідання. Процес розгляду справи за відсутності осіб, які належно не були повідомлені про час та місце судового розгляду, не є безумовною підставою для скасування рішення суду. Певні аспекти тлумачення принципу гласності досліджував відомий цивіліст М. Й. Штефан, що започаткували основу норми ст. 6 ЦПК України в контексті відкритого розгляду справ у суді. Принцип гласності охоплював відкритість усіх матеріалів справи для осіб, які беруть участь у справі. Ці особи мають право ознайомлюватися з матеріалами справи, отримувати інформацію про час і місце судового засідання, виконання окремих процесуальних дій. До гласності судового розгляду також належить право публікувати звіти й повідомлення про судові процеси в пресі, інформувати про них по радіо, телебаченню та з використанням інших медіа, обговорювати матеріали справи в трудовому колективі тощо. Так, колективом авторів, науковців Ю. Д. Притикою, І. О. Ізаровою (2021) було проведено ґрунтовне дослідження, визначено напрями подальшого розвитку наукових пошуків у сфері цивільного процесуального права України в період незалежності України. Схожі норми

¹ Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

містяться в ч. 3 ст. 11 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»², у яких ідеться про забезпечення однакового застосування законодавства в процесі розгляду судами України цивільних, кримінальних, адміністративних, господарських справ, і ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної чи письмової інформації щодо результатів розгляду справи.

Щодо принципу гласності та відкритості в практиці ЄСПЛ слід зазначити, що заявниця (див. рішення у справі «Ріпан проти Австрії»³, заява № 35115/97, п. ЕCHR XII Конвенції) скаржилася, що розгляд її справи не був публічним. Суд зауважив, що проведення публічних засідань є основоположним принципом, закріпленим у п. 1 ст. 6 Конвенції, що передбачає обмеження права на публічний судовий розгляд. За формальними ознаками доступ громадськості до суду не був обмеженим, але обставини, за якими він відбувався, прямо вказують на протилежне, це свідчить про перешкоду публічності. Зокрема, по-перше, розгляд відбувався в диспансері з обмеженим доступом. По-друге, суд не дозволив іншим особам, окрім учасників провадження, залишатися в палаті, де відбувався розгляд, або входити до неї. По-третє, з матеріалів справи не вбачається наявність загальнодоступної інформації про дату й місце засідання.

У контексті практики Європейського суду з прав людини обмеження права на справедливий суд безпосередньо шляхом застосування судового імунітету держави відповідає п. 1 ст. 6 Конвенції у випадку, коли воно: по-перше, має законну мету; по-друге, є пропорційним меті; по-третє, не порушує сутності права на доступ до суду. Стаття 55 Основного Закону України передбачає обов'язок держави забезпечувати захист прав і свобод людини й громадянина судом⁴.

На підставі практики ЄСПЛ неодноразово з'ясовано, що процедура надання імунітету державі в процесі цивільного судочинства передбачає законну мету задля дотримання міжнародного права, а також сприяння ввічливості й добрим відносинам між державами через повагу до суверенітету іншої держави. Після початку збройної агресії РФ проти України цивілізовані

² Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

³ Case of P. R. v. AUSTRIA. The European Court of Human Rights (Fifth Section), sitting as a Committee composed of: Yonko Grozev, *President*, Gabriele Kucsko-Stadlmayer, Lado Chanturia, *judges*, and Claudia Westerdiek, *Section Registrar*, Having deliberated in private on 22 October, 2019.

⁴ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254л-96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

вітчизняні та європейські дослідники-теоретики і практики доходять єдиної спільної думки стосовно того, що годі говорити про імунітети держави, слід підраховувати збитки, запроваджувати певні механізми, щоб зупинити всесвітнє свавілля, яке намагається нав'язати країна-агресор. Різноманітність викладених думок фахівців, експертів щодо національного рівня подолання юрисдикційного імунітету й імунітету державної власності автори вважають суто дискусійними пропозиціями. Проте в таких роздумах є позитивні зрушення, оскільки ці міркування зрештою наштовхнуть на формування аргументованої та зваженої практики судів України у справах щодо відшкодування моральної, матеріальної шкоди внаслідок агресії російської пропаганди, що призвела до військових дій. Ця позиція поступово формує зміни в сталому міжнародному праві та практику його застосування, а рішення національних судів України надалі впливають на розвиток доктрини міжнародного права та його правозастосування з питань імунітетів. Зокрема, проблематику юрисдикційних імунітетів та імунітету державної власності на достатньому рівні досліджено в теоретичному вимірі в контексті міжнародного права (Xiadong, 2012). Т. Р. Короткий, З. В. Тропін (2023) вважають, що українське законодавство фактично досі закріплює концепцію абсолютного імунітету, що відповідає сучасним тенденціям застосування юрисдикційного та майнового імунітету на національному рівні.

Тривалий конфлікт, спричинений збройною агресією РФ проти України, спрямований зокрема на порушення основоположних принципів і норм міжнародного права, Статуту ООН. Ці дії однозначно мають ознаки міжнародно-правових злочинів, а отже, виключають саме за ініціативою РФ питання ввічливості й добрих відносин між країнами. Саме це позбавляє впровадження судового імунітету РФ, що обмежує право позивача на справедливий суд, законної мети.

Верховний Суд з посиланням на міжнародні правові акти й релевантні рішення Європейського Союзу, Міжнародного суду ООН розширив правові висновки в постанові від 18 травня 2022 року щодо справи № 428/11673/19. Зокрема, підтримання юрисдикційного імунітету РФ позбавить позивача ефективного доступу до суду для захисту своїх прав, що є несумісним з положенням п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Судова практика щодо визнання імунітету держави неоднозначна. Зміст й особливості судового імунітету РФ не підлягають застосуванню з позиції міжнародного звичаєвого права, що має закріплення в нормах Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності (2004). Підходи щодо підтримання імунітету РФ суперечать міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері боротьби з тероризмом. Тому судовий імунітет РФ не підлягає застосуванню з

огляду на порушення країною державного суверенітету України, а отже, не є здійсненням РФ прав, охоронюваних судовим імунітетом¹. Для прикладу слід розглянути рішення у справі № 201/196/23 від 19 квітня 2023 року Жовтневого районного суду м. Дніпро. У матеріалах справи зазначено, що «у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ 24.02.2022, уведенням воєнного стану, захопленням частини території України, окупацією м. Маріуполя, розуміючи небезпеку застосування репресії, позивач 25.02.2022 вивіз сім'ю до м. Дніпра, потім – у більш безпечний регіон України. Планував повернутися для вступу до територіальної оборони Маріуполя, але не встиг, оскільки місто було оточене. У м. Маріуполі в позивача залишилася квартира». Після вимушеного виїзду позивач покинув своє майно, зокрема власне житло, через окупацію м. Маріуполь втратив можливість мати доступ до цього майна, житла. Тому позивач вважає, що саме Держава Україна та РФ зобов'язані відшкодувати йому таку шкоду. У позивача розписані всі позовні вимоги до сторін у позовній заяві. Зокрема, відповідач РФ як країна-агресор зобов'язана відшкодувати моральну та матеріальну шкоду на підставі міжнародних актів. Принцип гласності було дотримано, а саме відповідача – РФ – через уряд було повідомлено про дату та час судових засідань шляхом публікації оголошення про виклик на сайті «Судова влада України», а також додатково шляхом відправлення судових повісток на відомі електронні адреси посольств РФ в Україні та в Республіці Польща. Правом на надання відзиву на позов відповідач не скористався, будь-яких інших заяв не надавав. Тож у положеннях ЦПК принцип гласності й відкритості взаємопов'язані, тобто ст. 7 та 8 ЦПК України на підставі розглянутої справи об'єдналися і стали взаємодоповнюваними, що засвідчує єдність, гнучкість і взаємопроникність принципів цивільного судочинства. Доречно також зауважити про норми Закону України «Про інформацію», де в ст. 2 передбачено положення про засади відкритості й доступності інформації, свободи обміну інформацією². Норми законодавства визначають право кожної особи на інформацію, передбачено можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, яка необхідна саме для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Водночас норми ч. 2 ст. 6 цього Закону передбачають, що

¹ Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 19 квіт. 2023 р. Справа № 201/196/23. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/110502768>.

² Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою попередження злочинів, правопорушень, безпосередньо для охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав інших людей. Також інформацію обмежують у розголошенні, якщо її одержано конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя¹. Слід зауважити про контраверсійність цього положення щодо необхідності обмеження права на інформацію з метою підтримання авторитету й неупередженості правосуддя. З огляду на практику ЄСПЛ, можна допустити таке обмеження тільки за умов забезпечення інтересів здійснення правосуддя у справі (Akhtyrskaya et al., 2011).

Принцип відкритості та гласності правосуддя, зокрема, має бути обмеженим інтересами здійснення правосуддя в конкретній справі, прослідковується мета реалізації його превентивної функції. Наступним етапом передбачено саме виконання судового рішення – безпосередньо йдеться про процедуру судового провадження, що є невід'ємною частиною процесу захисту прав, і це зумовлює необхідність забезпечення гласності й відкритості. У ст. 2 Закону України «Про виконавче провадження» було закріплено принцип гласності та відкритості як засади реалізації виконавчого провадження. У Законі України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»² (далі – Закон про виконавців) серед принципів діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців закріплено гласність і відкритість виконавчого провадження, його фіксування технічними засобами. З комплексного, ґрунтовного аналізу норм законодавства про виконавче провадження доходимо висновків, що відкритість виконавчого процесу забезпечують безпосередньо через запровадження та функціонування автоматизованої системи виконавчого провадження (далі – АСВП).

Відповідно до ч. 2 ст. 2 зазначеного Закону, усі судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше ніж наступного дня після їх підготовки та підписання. Зокрема, доступ до судових рішень судів загальної юрисдикції передбачений Державною судовою адміністрацією України, що веде Єдиний державний реєстр судових рішень – автоматизовану систему збирання, зберігання,

захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень (ч. 1, 2 ст. 3), зокрема судові рішення також можуть публікувати в друкованих виданнях з додержанням вимог цього Закону. Водночас, якщо судовий розгляд відбувається в закритому судовому засіданні, судові рішення оприлюднюються за винятком інформації, яка за рішенням суду щодо розгляду справи в закритому судовому засіданні підлягає захисту від розголошення. Не тільки судові рішення, а й інформація загального характеру про судовий процес має бути достатньою для учасників і зацікавлених осіб. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»³, інформація про суд, у якому відбувається розгляд справи, сторони суперечки та предмет позову, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, місце, дату й час судового засідання, рух справи з установи одного суду до іншого є інформацією відкритою доступу, її має бути невідкладно оприлюднено на офіційній сторінці сайту судової влади України (<http://court.gov.ua>). Норми ч. 5 ст. 8 ЦПК України місять положення, яка саме інформація не підлягає оприлюдненню⁴. Отже, частина інформації про судовий розгляд справи є доступною для всіх охочих її отримати, а частина не бажає, не виникає потреби скористатися такою можливістю, але це право прописано в нормах цивільно-процесуального законодавства України.

Також актуальним прикладом певних процесуальних змін може слугувати позиція Вищої ради правосуддя, яка прийняла зміни щодо здійснення судочинства під час воєнного чи надзвичайного стану із зауваженнями. Було сформульовано консультативний висновок до Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участю судді» (8358)⁵. Переважна більшість положень

³ Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

⁴ Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

⁵ Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді : проект Закону України від 13 січ. 2023 р. № 8358. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41130>.

¹ Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

² Про доступ до судових рішень : Закон України від 22 груд. 2005 р. № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>.

законопроекту стосується змін, які актуальні в умовах дії воєнного (надзвичайного) стану та протягом дев'яноста днів після його закінчення. Запропоновано внести відповідні зміни до процесуальних кодексів України, що передбачатимуть: по-перше, розширення сфери застосування письмових проваджень (без виклику сторін у судові засідання; по-друге, передбачення можливості брати участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції на постійній основі (без обмеження часу дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України, воєнного чи надзвичайного стану); по-третє, доповнення чинних положень процесуальних кодексів України стосовно врегулювання спору за участю судді та внесення змін до законів України «Про доступ до судових рішень»¹, «Про Вищу раду правосуддя»² щодо можливості суддів працювати з автоматизованою системою документообігу суду дистанційно. Хоча Вища рада правосуддя винесла певні зауваження, застереження, все ж таки це певний поштовх для суттєвих змін у процесуальному законодавстві. ВРП пропонує, що під час дії воєнного чи надзвичайного стану за клопотанням сторін суд постановляє ухвалу, у якій мотивує необхідність проведення розгляду справи по суті поза межами строків, визначених процесуальним кодексом для певного виду провадження, й інші пропозиції³.

Зокрема, на думку Н. В. Червінської (2012), без урахування загальних засад, на яких формується українське законодавство, ми не зможемо ні належно його тлумачити, ні ефективно застосувати його норми, що надзвичайно важливо в умовах ринкових відносин. Виняткового значення набуває усвідомлення справжньої ролі основоположних принципів права в процесі вдосконалення законодавства. Це саме той випадок, коли є можливість прийняти ефективний і стабільний закон. Тож принципи права та принципи судочинства мають важливе практичне значення в частині правотлумачення, правотворчості й правозастосування. Продовжуючи цю тезу, Н. В. Червінська (2012) зауважує, що принципи відображаються на засадах правотворчості,

правозастосування, тлумачення норм права тощо. На її думку, вони безпосередньо є символом духу права, тому мають бути об'єктом пильної уваги правозастосовувачів. Ця проблематика є важливою, зумовлена тим, що певні доктринальні уявлення сформовано у вітчизняній науці про принципи, їх було створено переважно на підґрунті суто позитивістського праворозуміння, тому вони містять певні теоретичні неточності, які безпосередньо впливають на практику офіційного формування національного законодавства й відповідну правозастосовну діяльність суб'єктів публічної влади, що зумовлює актуальність зазначеної теми. Отже, принципи права є гнучкими інструментами, їх основним критерієм є оцінки законодавства, на підставі яких вони стають методологічною основою його подальшого вдосконалення.

Висновки

Цивільне процесуальне право є однією з провідних галузей сучасного права, що регулює відносини між судом та учасниками процесу, де важливу роль відіграють принципи цивільного судочинства, серед них принцип гласності посідає одне з ключових місць у юриспруденції. Процес формування цивільних процесуальних правовідносин розпочався в період незалежності України з унесення змін до чинного законодавства. Наша держава неухильно тримає курс на європеїзацію вітчизняних принципів судочинства, це стосується передусім принципу гласності й відкритості цивільного процесу. Свідченням цього є започаткування 2013 року проекту «From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure». У вітчизняній практиці у сфері цивільного судочинства передбачено, що не тільки судові рішення, а й інформація загального характеру про судовий процес має бути доступною для учасників і зацікавлених осіб. Це закріплено в положеннях Закону України «Про судоустрій та статус суддів» щодо інформації про суд, у якому відбувається розгляд справи, сторін суперечки та предмета позову. Досліджено низку питань, які безпосередньо охоплюють теоретичні, практичні аспекти щодо реалізації принципу гласності в національній та міжнародній юриспруденції, досліджено наукові доробки вчених-цивілістів. Увагу зосереджено на шляхах оптимізації принципів у цивільному судочинстві в контексті визначення факторів, що сприяють усуненню та зменшенню процесуальної недостатності або надмірності в завданнях цивільного судочинства. Оптимізацію представлено безпосередньо як процес створення таких судових процедур, метою яких є збереження ресурсів учасників процесу й суду. Ці дії також є основою формування для них очікуваного та зручного становища системи цивільного судочинства за

¹ Про доступ до судових рішень : Закон України від 22 груд. 2005 р. № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>.

² Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 груд. 2016 р. №1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>.

³ ВРП підтримала законопроект про здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану із зауваженнями. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-pidtrymala-zakonoprojekt-pro-zdiysnennya-sudochynstva-pid-chas-diyi-voennogo-chy-nadzvichaynogo-stanu-iz-zauvazhennami>; Про надання консультативного висновку щодо законопроекту : консультативний висновок Вищої ради правосуддя від 23 лют. 2023 р. № 8358. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/143_23.02.2023.pdf.

дотримання одночасного забезпечення балансу для досягнення визначених завдань, реалізації цивільної процесуальної діяльності. Принцип гласності посідає одне з визначальних місць у судових процесах, оскільки він охоплює реалізацію права на отримання необхідної інформації про час, день, місце проведення цивільного провадження, а також надання

інформації з приводу предмета справи, учасників процесу. Цей принцип передбачає надання можливих даних сторонам процесу, зокрема, бути повідомленими про зміст позовних вимог або заперечень у справі, важливо також бути вислуханими в судовому засіданні й мати можливість ознайомитися з матеріалами справи.

References

- [1] Akhtyrskaya, N., Filatov, V., Fulei, T., & Khembakh, H. (2011). *Article 8 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: standards of application in the administration of justice*. Kyiv: Istyna.
- [2] Bryntsev, V.D. (2010). *Standards of the rule of law: implementation in the national model of organizational support of the judiciary*. Kharkiv: Pravo.
- [3] Chervinska, N.V. (2012). The role of fundamental principles of rights in improving the legislation of Ukraine. *Almanac of Law*, 3, 299-302.
- [4] Dynamics of trust in social institutions in 2021-2023. (2023). *Site "Kyiv International Institute of Sociology (KIIS)"*. Retrieved from <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1>.
- [5] Hulyk, A.H. (2020). *Optimization of civil proceedings*. Drohobych: Kolo.
- [6] Izarova, I.O. (2015). *Theoretical foundations of civil procedure in the European Union*. Kyiv: Dakor.
- [7] Izarova, I.O. (2018). Common standards of civil procedure in the EU: general characteristics and prospects for implementation. *NaUKMA scientific notes*, 1, 55-61.
- [8] Komarov, V. (2018) Fundamental principles of civil procedure. *Law of Ukraine*, 10, 14-49. Retrieved from <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000966063>.
- [9] Korotkyi, T.R., & Tropin, Z.V. (2023). Legal immunity and immunity of state property: features of application and overcoming in the context of Russian aggression against Ukraine. *Rule of law*, 51, 144-159. doi: 10.18524/2411-2054.2023.51.287997.
- [10] Kroitor, V.A. (2011). Procedural content of the principle of openness of civil proceedings. *Law Forum*, 3, 419-427.
- [11] Kroitor, V.A. (2020). *Principles of civil procedure and their system: problems of modern theory and practice*. Kharkiv: Pravo.
- [12] Kroitor, V.A. (2023). The influence of international legal standards of civil procedure on the consideration of cases on the recognition of assets as unfounded and their recovery into state revenue. *Prykarpattya Legal Bulletin*, 3(50), 17-22. doi: 10.32782/pyuv.v3.2023.4.
- [13] Krutoves, V.V. (2020). International standards of civil procedure: concepts and features. *Academic notes of the Vernadsky Tavrichesky National University*, 31(70), 1(2), 90-94. doi: 10.32838/2707-0581/2020.2-1/17.
- [14] Pohrebniak, S.P. (2001). *Conflicts in Ukrainian legislation and ways to overcome them* (Doctoral thesis, Kharkiv, Ukraine).
- [15] Prytyka, Yu.D., & Izarova, I.O. (2021). Formation of the national doctrine of civil procedure in the works of scientists of the Taras Shevchenko National University of Kyiv during the period of Independence of Ukraine. *Bulletin of the National University of Taras Shevchenko*, 3(11), 99-105. doi: 10.17721/1728-2195/2021/3.118-18.
- [16] Pryvydyntsev, O.H. (2022). Peculiarities of civil proceedings under martial law. *Prykarpattya Legal Bulletin*, 1(42), 54-57. doi: 10.32837/pyuv.v0i1(42).992.
- [17] Shtefan, O.O. (2009). *Civil procedural law of Ukraine*. Kyiv: Yurinkom Inter.
- [18] Tkalych, M.O., Alimov, K.O., Khorolska, O.S., & Chybinova, N.I. (2024). Peculiarities of civil legal proceedings under martial law. *Legal scientific electronic journal*, 5, 198-201. doi: 10.32782/2524-0374/2024-5/46.
- [19] UAC-0027: DIRTYMOE (PURPLEFOX) infected more than 2000 computers in Ukraine (2024). *Site "CERT-UA"*. Retrieved from <https://cert.gov.ua/article/6277422>.
- [20] Vasyliev, S.V. (2019). *Civil process*. Kyiv: Alerta.
- [21] Vladovska, K., & Tysovskaya, V. (2019). International and European standards of human rights protection: to the problem of defining the concept and classification. *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, 4. doi: 10.32453/2.vi4.302.
- [22] Xiadong, Ya. (2012). *State Immunity in International Law*. Cambridge University Press.

Список використаних джерел

- [1] Ахтирська Н., Філатов В., Фулей Т., Хембах Х. Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: стандарти застосування при здійсненні правосуддя. Київ : Істина, 2011. 200 с.
- [2] Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організованого забезпечення судової влади : монографія. Харків : Право, 2010. 464 с.
- [3] Червінська Н. В. Роль основоположних принципів прав у вдосконаленні законодавства України. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 299–302.
- [4] Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021–20223 роках. *Київський міжнародний інститут соціології (КМІС)* : [сайт]. 2023. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1>.
- [5] Гулик А. Г. Оптимізація цивільного судочинства : монографія. Дрогобич : Коло, 2020. 482 с.
- [6] Ізарова І. О. Теоретичні засади цивільного процесу Європейського Союзу : монографія. Київ : Дакор, 2015. 335 с.
- [7] Ізарова І. О. Спільні стандарти цивільного процесу в ЄС: загальна характеристика та перспективи реалізації. *Наукові записки НаУКМА*. 2018. Т. 1. С. 55–61. (Серія «Юридичні науки»).
- [8] Комаров В. Основоположні принципи цивільного судочинства. *Право України*. 2018. № 10. С. 14–49. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000966063>.
- [9] Короткий Т. Р., Тропін З. В. Юридичний імунітет та імунітет державної власності: особливості застосування та подолання в контексті агресії росії проти України. *Правова держава*. 2023. № 51. С. 144–159. doi: 10.18524/2411-2054.2023.51.287997.
- [10] Кройтор В. А. Процесуальний зміст принципу гласності цивільного судочинства. *Форум права*. 2011. № 3. С. 419–427.
- [11] Кройтор В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики : монографія. Харків : Право, 2020. 672 с.
- [12] Кройтор В. А. Вплив міжнародно-правових стандартів цивільного судочинства на розгляд справ про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. Вип. 3 (50). С. 17–22. doi: 10.32782/ruuv.v3.2023.4.
- [13] Крутовес В. В. Міжнародні стандарти цивільного судочинства: поняття та ознаки. *Вчені записки Таверійського національного університету імені Вернадського*. 2020. Т. 31 (70). Ч. 1. № 2. С. 90–94. (Серія «Юридичні науки»). doi: 10.32838/2707-0581/2020.2-1/17.
- [14] Погребняк С. П. Колізії у законодавстві України та шляхи їх переборення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2001. 201 с.
- [15] Притика Ю. Д., Ізарова І. О. Формування національної доктрини цивільного процесу в роботах науковців Київського національного університету імені Тараса Шевченка в період Незалежності України. *Вісник Національного університету імені Тараса Шевченка*. 2021. № 3 (11). С. 99–105. (Серія «Юридичні науки»). doi: 10.17721/1728-2195/2021/3.118-18.
- [16] Привидинцев О. Г. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 1 (42). С. 54–57. doi: 10.32837/ruuv.v0i1(42).992.
- [17] Штефан О. О. Цивільне процесуальне право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 360 с.
- [18] Ткалич М. О., Алімов К. О., Хорольська О. С., Чибінова Н. І. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 198–201. doi: 10.32782/2524-0374/2024-5/46.
- [19] UAC-0027: DIRTYMOE (PURPLEFOX) уражено більше 2000 комп'ютерів в Україні. *CERT-UA* : [site]. 2024. URL: <https://cert.gov.ua/article/6277422>.
- [20] Васильєв С. В. Джерела цивільного процесуального права України: традиції й інновації : монографія. Харків : Еспада, 2013. 432 с.
- [21] Владовська К., Тисовська В. Міжнародні та європейські стандарти захисту прав людини: до проблеми визначення поняття та класифікації. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Вип. 4. (Серія «Юридичні науки»). doi: 10.32453/2.vi4.302.
- [22] Xiadong Ya. State Immunity in International Law. Cambridge University Press, 2012. 942 p.

Practical Aspects Regarding the Implementation of the International Principle of Volume in Civil Proceedings during War

VOLKOVYCH Olena,

PhD in Law, Associate Professor of the Department of General Theoretical, Civil and Constitutional Jurisprudence of the Mykolaiv Educational and Scientific Institute of Law of the National University "Odesa Law Academy"

Mykolaiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-000342163089>

Abstract. The article is devoted to the study of the topical issue of implementation of the international principle of publicity in civil proceedings when studying judicial practice in time of war. The author outlines a number of issues which directly cover theoretical and practical aspects of the implementation of the principle of publicity in national and international jurisprudence, examines the scientific works of civil law scholars, and analyzes certain aspects of the adaptation of international understanding in this area of relations. Due to this, the research methodology is traced, and the genesis of the study on certain stages of formation of the features and peculiarities of the publicity principle in different historical epochs of jurisprudence is formed using the historical, legal and logical methods; the methods of analysis and synthesis allowed to generalize approaches to understanding the legal nature and content of the concept of publicity and openness of court proceedings which are widely used in the articles of certain procedural codes of the Code of Administrative Court Procedure and the Code of Civil Procedure of Ukraine. The author focuses on the fact that almost three years have passed since the beginning of a new phase of Russia's full-scale invasion of Ukraine, and therefore our country is now at the "zero" of a hybrid war, just like a conventional war. For a long time, the government's efforts have introduced many mechanisms for Ukraine's accession to the European Community, which is directly supported by certain actions, as at the end of 2023 the European Commission released information on EU enlargement by recommending the opening of enlargement negotiations with the participation of Ukraine and Moldova. As we can see, the topic is relevant, since there have always been discussions around the field of procedural law, as there was a need to find a single unified mechanism for resolving civil procedural disputes. This is confirmed by the joint efforts of European researchers and practitioners who launched the project "From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure" in 2013, which marked a new stage in the development of civil procedural law in Europe. Thus, some domestic researchers identify the optimization of civil proceedings as a trend in the process of identifying factors that make it possible to eliminate or reduce procedural insufficiencies in the tasks and objectives of civil proceedings. On the other hand, our state has declared a number of principles of civil proceedings in the Basic Law (Constitution of Ukraine), in particular, that justice in Ukraine is administered exclusively by courts, the basic principles of judicial proceedings are enshrined, and the principle of publicity of the trial and its full recording by technical means is in force. In explaining the fundamental principles of the judicial process, we have come to analyze the essence of the principle of publicity of the trial and its acquisition of the status of a constitutional norm, which indicates a fairly high degree of democratization of society as a whole and the provision of broad opportunities for participants in the trial to defend their rights and interests. In addition, certain provisions of Ukrainian legislation on the legal status of the judiciary and the status of judges declare the publicity and openness of the judicial process. In particular, it is emphasized that the rights and freedoms contained in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms are fundamental European human rights standards; the standards for the administration of justice in civil cases are programmatic principles that are more in the nature of principles of civil procedure than civil procedure law; the standards are regulated by civil procedure law and enshrined in the provisions of European conventions, declarations or other EU regulations.

Keywords: martial law; civil proceedings; legal principles; principle of transparency; judiciary; international legal standards.